

Kompassmarsj på ski

Av ROLF ROSCHER LUND

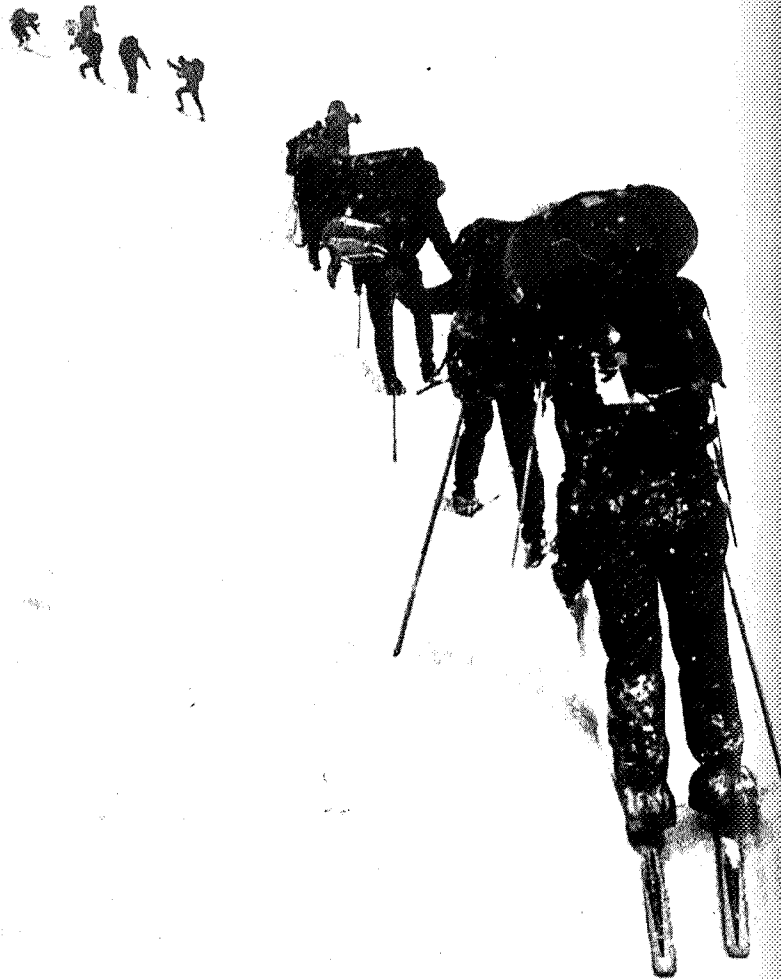
Det er skrevet adskillige bøker om orientering, men de spesielle problemer man kommer bort i under orientering på ski har undertegnede ikke sett behandlet noe sted. De er så vidt egenartet at de berettiger til nærmere omtale.

Kompasser finnes i mange varianter, med inndeling i 360 grader, 400 grader og i streker. De kan være inndelt med og mot ur-viseren. Det viser seg som regel at i et følge på 3 finnes det gjerne minst 2 varianter av inndelingen. Dette er ganske plagsomt, idet man her har en åpenbar kilde til feil og misforståelser. Det beste er å gå gjennom utstyret i ro og mak en kveld på hytta og sammenligne, slik at man vet hvor man står. Kan man da sjalte ut det utstyret som ikke passer med resten, har man gjort seg ferdig med den delen av saken. Er man nødt til å bruke kompasser med forskjellig inndeling, må man regne om, og stadig presisere hva slags grader man snakker om. Dette kan være allright i skogen en godværsdag, men orientering på ski i høyfjellet vil gjerne foregå under forhold hvor det er surt og utrivelig, - og den stadige omregning er alt annet enn en fornøyelse. Man har også den utvei kun å basere seg på strek-inndelingen, men dette er noe uvant for de fleste og vil neppe noen gang slå igjennom som den mest alminnelige metode.

Det neste punkt er bæringen av kompasser. De fleste kompasser har en nylon-snor til å tre om håndleddet, og dermed mener vel fabrikantene at man er sikret mot å miste det. Dette er imidlertid langt fra tilfellet. Knutene på nylonsnoren kan gå opp, og mister man et kompass i dyp sne er det særdeles vanskelig å finne igjen. Tildels blir kompassene levert med en rem beregnet på å feste på en knapp. Dette er heller ikke noen særlig god løsning med mindre man bruker en ekstra feste-rem. Det beste er en rem som man kan spenne skikkelig fast og da ha rundt håndleddet. Inn på denne tres rem eller ny-

Når uværet kommer kastende, er det viktig å holde hodet kaldt.

(Roar Berg)

lonsnor fra kompasset. Å la kompasset dingle i snor eller rem og dask mot skistaven er i hvert fall ikke hensiktsmessig. Riktignok er kompasset forholdsvis robust, men man bør ikke regne med at det tåler alt for meget av denslags. Hertil kommer at innstillingen kan forandre seg, og bæremåten er hverken praktisk eller behagelig. Det anbefales å lage en liten stikkklomme på den ene vindvotten som foran har en kraftig gummistrikk, omtrent av samme type som finnes rundt håndleddet på anorakker. Her kan kompasset stikkes inn og festes til rem rundt håndleddet som tidligere nevnt. Det er da skikkelig oppbevart når man går og samtidig tilgjengelig ved bare å trekke i remmen.

Så noe ord om selve siktforholdene.

Man vil i fjellet ofte ha forhold med delvis sikt, d.v.s. tåken kan ligge høyt eller lavt og visse lendegjenstander er synlige hele tiden. Man kan også ha skiftende tåke og sikt, slik at man iallfall med visse mellomrom får muligheter for å orientere seg. Å gå på kompas under slike forhold er ikke særlig vanskelig, ihvertfall ikke hvis lendet har markerte formasjoner. En helt annen sak blir det når sikten er absolutt null, og man må gå lange strekk time etter time - kanskje hele dagen - uten å kunne se mer enn skituppene. Det er her de virkelige store krav til rutine og nøyaktighet kommer inn.

Hvis det er mulig er det en stor fordel å sitte inn i ro og mak og ta ut kurser og avstander på en rute. Man arbeider gjerne nøyaktigere inne i hus enn ute med votter på. Man bør imidlertid passe på å ha skikkelig lys. En parafinlampe er ikke alltid tilstrekkelig for avlesning av kart og kompass. Videre er det viktig at den planlagte rute omfatter hele turen fra dør til dør.

Vi skal så se litt på selve teknikken med å gå på kompasskurs når man ikke har sikt. Etter min erfaring er det bare en metode som er brukbar, nemlig å gå med kompasset i hånden og øynene mer eller mindre klistret på kompassnålen. Begge staver må da holdes i den motsatte hånd og man må akseptere at farten reduseres idet stavene ikke kan brukes som vanlig.

Det finnes forskjellige systemer for opphengning av kompasset på brystet slik at man skal ha begge hender fri. Ingen av disse patenter er særlig brukbare, bl.a. fordi vinden ganske snart vil bringe rot i de forskjellige opphengningssystemer.

Foruten å ha ansvaret for å holde kurs har førstemann også et meget vesentlig ansvar når det gjelder å legge ruten slik at man ikke kommer utover skavler, stup eller annen elendighet. Dette krever

konstant årvåkenhet, og men skal helst ha adskillig erfaring for å kunne oppdage de svake nyanser i sneen som kan indikere at det er fare på ferde.

Er man 3 i følge er det bakerste mann som best kan kontrollere at kursen holdes riktig. I bratte stigninger og bratt utfor kan den metode som er beskrevet her ikke brukes. Man er da nødt til å sikk-sakke og slå like langt ut til hver side slik at hovedretningen holdes. I større helling lønner det seg å stoppe og ta kontroll på kursen flere ganger underveis.

Den neste vanskelighet under orienteringen er å holde rede på den distanse man har gått. Som regel må man her basere seg på tiden. Det vanlige er at man overvurderer farten og derved er kommet kortere enn man tror. Telling av skritt er ikke særlig praktisk på ski, selv om det var et tilfelle hvor en mann tellet skritt nedover Jostedalsbreen i flere dager.

Det er viktig å komme til klarhet over at man under kompassmarsj normalt går relativt smått og at forestillinger om ens vanlige tempo derfor ikke må tillates å komme inn og forstyrre beregningene. Det er flere grunner til at man setter ned farten når sikten er dårlig. For det første er det antagelig en rent instinktiv reaksjon. Dernest er det spørsmål om balanse i og med at skiløpning i større grad enn marsj til fots forutsetter balanse i kroppen og derved et punkt å feste øynene på. En fartsreduksjon på 25-30 % i forhold til vanlig tempo vil være det normale. Det er viktig at man benytter enhver anledning til å kontrollere den fart man faktisk går med. Hvor føre, lende og værforholdene er omtrent de samme viser det seg at tempoet er forbausende konstant. Rutinerte folk vil gjerne også i godvær holde kontroll med farten slik at de ved dårlig sikt har et utgangspunkt å regne ut fra med fartsreduksjon som tidligere angitt.

Et annet moment man må være oppmerksom på er faren ved å følge spor. Det er alltid lettere å følge spor enn å brøyte selv, om man kan derfor ofte fristes til å skjene ut i forhold til fastlagt kurs der hvor spor finnes. Det viser seg imidlertid ofte at den besparelse man tror man oppnår, går tapt og mere til i og med at orienteringen blir usikker. Det er vanskelig å beregne hvor meget man har latt seg dra ut til siden ved å følge et spor, - og fristelsen ved å fortsette i sporet når

man først er kommet inn i det kan føre til at man mer og mer gir opp sin kompass-orientering.

Når tåka kommer sigende er kompasset godt å ha. Og da gjelder det å kunne bruke det.

(Roar Berg)

Man blir av og til spurt hvor nøyaktig det er mulig å gå på kompass i fjellet. Svaret er vanskelig å angi eksakt, men generelt bør man regne med at man går mindre nøyaktig enn man tror. Konklusjonen blir derfor at man alltid bør tilstrebe mest mulig nøyaktig navigering. Et eksempel på særlig vanskelig orientering kan nevnes, nemlig å finne et smalt skar i bratt og ulendt terreng hvor innpå-marsjen må gå i skrå retning. Dette medfører at et avvik i side også betyr avvik i høyde. Og ganske små feil kan her gi store utslag. Man kan finne seg i den situasjon at man leter hektisk mellom nuter, stup og bratte skrenter og det skar man skal ha tak i er som sunket i jorden. Under disse forhold er det også vanskelig å gjennomføre en systematisk av-søkning. Ellers representerer åpne vidder med lave utvaskede formasjoner, et terreng hvor orienteringen ofte kan være særdeles vanskelig.

Er man en liten gjeng på 2-3 mann som kjenner hverandre godt, faller samarbeidet om orienteringen av seg selv. I større grupper må det

være helt klart hvem som står for orienteringen, og som derfor må ha ledelsen av følget. Det er viktig å holde tett sammen med mindre annen beskjed blir gitt. Enkelte mennesker har en tendens til å ville «gå i forveien». Dette er en uskikk under de fleste forhold, og under orientering er det fullstendig uakseptabelt. Er følget stort, er det nødvendig med en forklaring med jevne mellomrom om hvor man er og hva som er neste mål. Av de som er med i følget uten å ta aktiv del i orienteringen kreves at de holder sin plass i rekken, og unngår å forstyrre i orienteringsarbeidet. Orientering krever en høy grad av konsentrasjon og det kan være ganske plagsomt med «gode råd» og «forslag» fra folk som ikke aner hvor de befinner seg.

Et interessant eksempel på konsentrasjon under orientering ble fortalt av en gammel distriktslege. Under sin tjeneste i Finnmark hadde han måttet rykke ut i sykebesøk i særdeles dårlig vær. Han spurte sin samiske veiviser på forhånd om han kunne klare å finne frem, og fikk til svar at jo, det skulle han greie, men da måtte distriktslegen love å ikke si et eneste ord før de var fremme.

Den metode som anbefales vil av de fleste oppfattes som langsom og omstendig. Erfaringen viser imidlertid at dette ikke er tilfelle, - det er i virkeligheten den hurtigste og samtidig sikreste måte å komme frem på. Når folk går seg bort er det ofte fordi de er for tynnkledde og for utålmodige. De slurver med orienteringen eller venter med å ta frem kart og kompass til de har gått seg grundig bort. Da er det vanskelig å ta seg igjen.

Om man synes den anbefalte metode er langsom, kan det nevnes at amerikanske militære avdelinger i Alaska benytter seg av en orienteringsteknikk som er adskillig mere langsom og omstendelig. Erfaringen har imidlertid vist at den under de forhold som hersker der borte er den eneste brukbare.

Om kunsten å orientere har det også vært brukt uttrykket «å somle på de rette stedene».

På langtur bør man alltid holde rede på hvor man er, ta seg tid til å studere kart og kompass, og ikke bare fly med nesen ned mot skitup-pene. Om sikten da blir borte, og det kan skje ganske plutselig, har man et klart utgangspunkt for videre orientering. Får man så senere et gløtt av sikt bør man være rask med kompasset og få tatt en peiling. Ofte vil en slik enkel peiling på tvers av kursen kunne vise ganske nøyaktig hvor man er.

Det som bør gjøres når man er ute og sikten plutselig blir borte, er for det første å diskutere om man vil holde fast ved den opprinnelige

Ramsjøhytta i stiv kuling, påsken 1980

(Roar Berg)

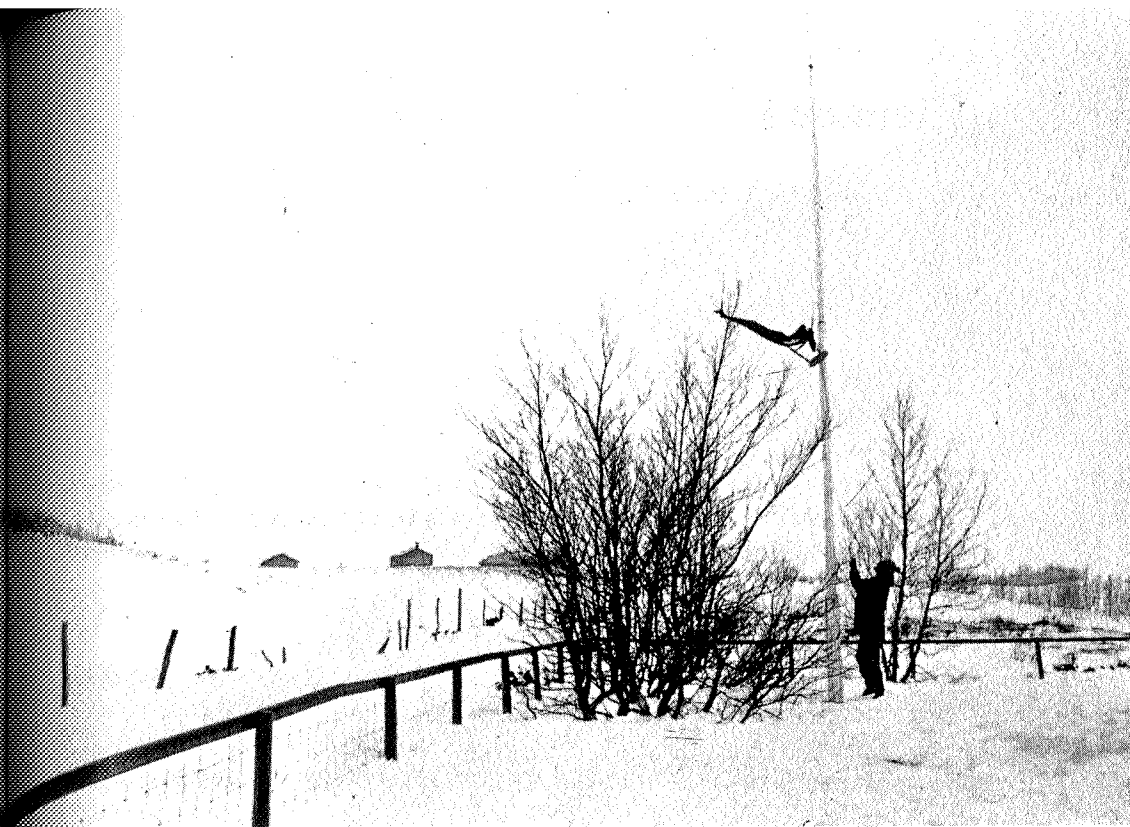
ruteplan eller forandre denne. Man blir enig om rute og tar ut nødvendig kurs, beregner tid, m v. Samtidig må man sørge for skikkelig påkledning, ta litt ekstra mat i lommene osv. Påkledning i fjellet er et kapittel for seg, og må ofres spesielt oppmerksomhet av alle som ferdes der.

For ruteopplegget er det en stor fordel om man kan støtte seg til så markerte terrengformasjoner at man med rimelig sikkerhet kan kjenne dem igjen selv i meget dårlig sikt.

Ofte lar det seg ikke gjøre, men man bør tilstrebe at flere mulig av knekkpunktene på ruten lar seg identifisere i terrenget. Man får heller gå litt lenger for å oppnå denne sikkerhet.

Hvis så tåken forsvinner, kanskje like brått som den kom, reduserer man bekleddingen og fortsetter i vanlig tempo. Det er imidlertid viktig at klærne kommer på og kart og kompass frem i samme øyeblikk sikten forsvinner.

Som man vil forstå kan det være betydelig risikomomenter forbundet med å gå på kompass i dårlig vær, noe avhengig av terrenget

TT-vimpelen til topps i frisk bris

(Roar Berg)

og forholdene forøvrig. Denne artikkel skal derfor ikke tas som noen oppfordring til å legge ut når sikten er dårlig. I fjellet vil man imidlertid ofte risikere værromslag og dårlig sikt, selv om man har startet under gode forhold. Det er derfor særdeles nyttig å kunne ta seg frem med kompass, og for folk som ferdes meget i fjellet må det ansees som en nødvendig ferdighet.

I forbindelse med sikker ferdsel i fjellet snakkes det meget om trening og god kondisjon som en nødvendig forutsetning. Dette kan være vel og bra, men trening og overskudd av krefter kan også føre til overmøt. Kanskje bør man legge mere vekt på praktisk fjellerfaring, som bl.a. innbefatter psykisk styrke og evne til fornuftig utnyttelse av krefter og ressurser.